

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Christian Morgenstern, nonsensová poezie

Christian Otto Josef Wolfgang Morgenstern

(6. května 1871 Mnichov - 31. března 1914

Merano) *byl německý básník, novinář a překladatel. Je považován za zakladatele německé nonsensové poezie.*

Narodil se v Mnichově jako jediné dítě Carla Ernsta Morgensterna a jeho ženy Charlotty. Oba rodiče pocházeli z malířských rodin, otec byl významný německý malíř krajinář. Když mu bylo 10 let, zemřela mu matka na zápal plic. Otec jej poté poslal ke kmotrovi do

Hamburku, kde nastoupil do internátní školy. Jeho otec se v té době podruhé oženil. Roku 1884 se odstěhoval za otcem, v té době ředitelem Královské umělecké školy ve slezské Vratislavi (Breslau). Zde navštěvoval gymnázium a pokoušel se sám psát.

Roku 1892 začal studovat národohospodářství na Vratislavské univerzitě, ale studium musel brzy ze zdravotních důvodů přerušit. Po částečném zotavení si našel práci v Národní galerii v Berlíně, navázal spolupráci s deníkem Tägliche Rundschau a psal do časopisů. Stále cestoval po různých evropských sanatoriích.

Když v roce 1898 cestoval po Norsku, setkal se zde s Henrikem Ibsenem, uchvátilo jej překládání jeho i jiných skandinávských děl, čemuž se věnoval až do konce života. V Norsku mu vyšla jeho prvotina **Ich und die Welt (Já a svět)**. V roce 1900 se dozvěděl, že trpí tuberkulózou. Pod vlivem této smutné skutečnosti napsal **Šibeniční písně**. Roku 1903 přeložil z norštiny Večerní červánky Knuta Hamsuna a básně Björnstjerne Björnsona. V létě téhož roku získal v Berlíně místo dramaturga u F. B. Erbena a začal pracovat jako redaktor v nakladatelství Bruno Cassirera. Velký zvrat v jeho tvorbě znamenalo setkání se zakladatelem anthroposofie Rudolfem Steinerem. Morgenstern píše básně

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

GYMNÁZIUM
PRACHATICE

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

inspirované Steinerovou duchovní vědou ("Ins Phantas Schloss", v češtině výběr "Hymnické písně" 1934).

7. března 1910 se v Merlan-Obermais oženil s Margaretou. V roce 1910 u něj naplno propukla tuberkulóza a 31. března 1914 na ni zemřel. Jeho prozaická díla vyšla péčí jeho ženy Margarety většinou až po jeho předčasné smrti. Za svého života se dočkal velmi malého uznání.

Charakteristika díla

V mnoha směrech předjímá moderní básnické směry: dadaismus, surrealismus, poetismus a expresionismus. Je považován za zakladatele německé nonsensové poezie. Ve svých básních spojoval slova zdánlivě nesmyslně nebo tvořil abstraktní poezii z náhodných hlásek a slabik. Jeho sbírky básní obsahují velmi často slovní hříčky, nebo jsou rozděleny do vizuálně formovaných tvarů.

Morgenstern zkoumá samu podstatu jazyka – básně jsou založeny na humoru, groteskní lyrice a na hře s absurdem, na rozporu mezi gramatikou a sémantikou. V době rozkvětu dadaismu byl již po smrti, ale na začátku působil v klubu Voltaire.

Doplň:

Narodil se v ..... jako jediné dítě Carla Ernsta Morgensterna a jeho ženy Charlotty. Otec byl významný německý malíř.

Roku 1892 začal studovat národohospodářství na Vratislavské univerzitě, ale studium musel brzy ze ..... důvodů přerušit.

Když v roce 1898 cestoval po ..... setkal se zde s Henrikem Ibsenem, uchvátilo jej překládání jeho i jiných skandinávských děl, čemuž se věnoval až do konce života. V roce 1900 se dozvěděl, že trpí ..... Pod vlivem této smutné skutečnosti napsal Šibeniční ..... V roce 1910 u něj nemoc naplno propukla. 31. března 1914 na ni zemřel. Jeho prozaická díla vyšla péčí jeho ..... většinou až po jeho předčasné smrti. Za svého života se ..... uznání. V mnoha směrech předjímá moderní básnické směry:.....

Je považován za zakladatele německé ..... poezie.

Šibeniční písně (1905)

Das Hemmed/Košilela (Šibeniční písně)

Kennst du das einsame Hemmed?

Flattertata, flattertata.

Der's trug, ist baß verdämnet!

Flattertata, flattertata.

Es knattert und rattert im Winde.

Windurudei, windurudei.

Es weint wie ein kleines Kinde.

Windurudei, windurudei.

Das ist das einsame

Hemmed.

Znáš sirou košileli?

Třepetatá, třepetatá.

Jsi proklat, majiteli!

Třepetatá, třepetatá.

Ted' třeská a pleská v ní vánek.

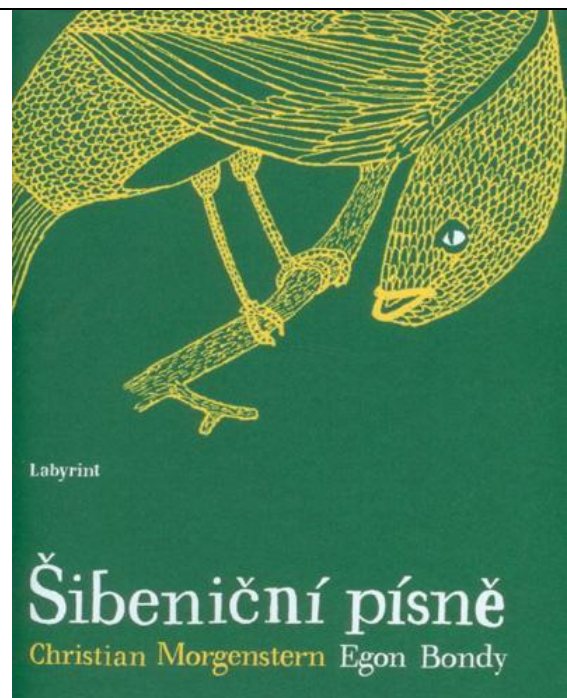
Vichryvanou vichryvanou.

Kvílivá jak uplakánek.

Vichryvanou vichryvanou.

Docela osiřela

Košilela.

(přel. E. Bondy)

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Die Trichter/Trychtýře (Šibeniční písně)

Zwei Trichter wandeln durch die Nacht.
Durch ihres Rumpfs verengten Schacht
fließt weisses Mondlich
still und heiter
auf ihren
Waldweg
u. s.
w.

Dva trychtýře se nocí berou
Zúženou jejich trupu děrou
měsíční světlo
tiše stále
proudí na
cestu
a t.

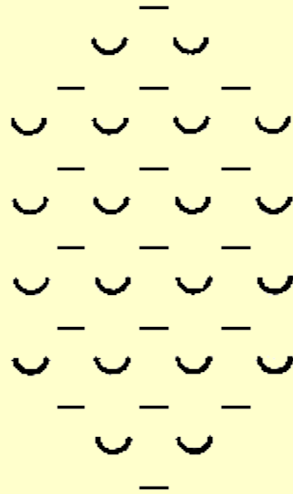
(přel. E. Bondy)

Úkoly pro práci s textem v hodině:

1. Porovnejte překlady s německým originálem.
2. **Poslechněte si nahrávku „Osiřelá košilela“ skupiny Stromboli z roku 1988**
http://www.youtube.com/watch?v=lirWO9Alf4o&feature=player_detailpage

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Noční rybí zpěv/Fisches Nachtgesangd. (Šibeniční písně)

Pozn. Následující báseň pochopí jen ten, kdo zná alespoň zběžně [stavbu verše](#).

Úkoly pro práci s textem v hodině

1. Čím je sdělná báseň Noční rybí zpěv, přestože nejde o text?
2. Co vnesl do moderní poezie Christian Morgenstern?

Veliké lalulá (Šibeniční písně)

Kraklakvakve? Koranere!

Ksonsirýři - guelira:

Brifsi, brafsi; gutužere:

gasti, dasti kra...

Lalu lalu lalu lalu la!

Chandraradar sísajádra

tesku tes py pi?

Vahapádra, pryvešádra

klukpukpici li?

Lalu lalu lalu lalu la!

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

GYMNÁZIUM
PRACHATICE

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

*Sochoškrť sic kalcisumpa
senmemysagart (;)!
Biboň sod: Quocitem Vumpa
Kleso Klaso Klart (!)
Lalu lalu lalu lalu la!*

(z němčiny přeložil Josef Hiršal)

Úkoly pro práci s textem v hodině:

1. Co vám báseň připomíná z dětských let?
2. Definujte za pomoci slovníku či internetu **absolutní báseň**.
3. **Poslechněte si nahrávku „Veliké lalulá“ skupiny Stromboli z roku 1988:**

<http://www.youtube.com/watch?v=IAGTF7ev5sA>

pro přemýšlivé:

CHRISTIAN MORGENSTERN: VELIKÉ LALULÁ

(autorsko-překladatelský komentář)

Dosud se tomuto zpěvu podkládal příliš velký význam. Skrývá se v něm prostě - koncovka. Každý, kdo je šachistou, mu jinak neporozumí. Abych však vyšel vstříc i laikům a začátečníkům, udávám zde postavení:

Kraklakovke? = **Ka5** = (bílý) král a5. Otazník znamená: Nebylo by postavení krále v jiném poli ještě silnější? Avšak podívejme se dále.

Koranere! = **Ke1** = (černý kůň e1. Vykřičník znamená: silná pozice.

Brifsi, brafsi = **bf2 a ba2** (bílý). Rozumí se samo sebou.

Vahapádra = **Ve3** = (bílá) věž e3.

pryvešádra = **Pe2** (černý) pěšák e2.

sic kalcisumpa senmemysagart (velmi zajímavé!) = **Ka4 nebo 6** = král (černý král) a4 nebo a6. To však je podle šachových pravidel nemožné, poněvadž bílý král stojí na a5. Je tu snad chyba? Ne. Středník v závorkách dokazuje, že spis. je

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

si plně vědom domnělé chyby. Nicméně říká pomocí vykřičníku: „Jen jej tam nechte stát!“ Nu dobrá, důvěřujme mu tedy, i když vrtíme hlavou.

sod = D6 nebo 7 = (bílá) dáma na jednom poli šesté nebo sedmé řady. Bílý je tak silný, že jeho dáma na kterémkoliv poli obou těchto řad má stejně výhodné postavení.

Kleso Klaso Klart (Aha! Teď se vysvětluje Ka4 nebo 6!) = K6 = bílý kůň. Ano, ale na kterém poli? To je právě ono! A to není blíže označeno. Kůň Zaujme tedy místo černého krále a jemu přenechá, aby si v šesté řadě, nebo, stojí-li tam dáma, tedy ve čtvrté řadě, hledal pohodlné místo. Tím je situace vyřešena ke vší spokojenosti. Čtvrtina součtu liter ve 3 strofách, snižená o 1, činí mimoto 64. Sapienti sat. ¹⁾

1) Moudrému napověz...

(Christian Morgenstern: *Beránek měsíc*, přeložil Josef Hiršal, Odeon, Praha 89, str. 337)

Nespoutanou hravostí přetéká rovněž Morgensternův fascinující text **Jak si šibeniční dítě zapamatuje jména měsíců**. Jeho šibeniční měsíce jsou statickým výčtem novotvarů, půvabně odvozených ze zoologie. Josef Hiršal je přetvořil v dramatickou černou komedii. Pedant se jistě bude ptát: **Je to ještě Morgenstern?**

Jaký je váš názor?

Připomeňme si nejprve, jak se řeknou měsíce německy: **Januar, Februar, März, April, Mai, Juni, Juli, August, September, Oktober, November, Dezember.**

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Morgensternův text Jak si šibeniční dítě zapamatuje jména měsíců má v originále tuto podobu:

WIE SICH DAS GALGENKIND DIE MONATSNAMEN MERKT

*Jaguar
Zebra
Nerz
Mandrill
Maikäfer
Ponny
Muli
Auerochs
Wespenbär
Locktauber
Robbenbär
Zehenbär*

Překlad Ludvíka Kundery

*Jelen
Úhoř
Hřebec
Dudek
Majka
Červec
Červotoč
Sršeň
Zajíc
Hřibě
Lenochod
Prasinec*

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Egona Bondyho

*Jelen
Úrok
Přes zem
Buben
Klepem
Čeřen
Červoněc
Prsten
Za tři
Řemen
Psychopad
Sirotčinec*

Josefa Hiršala

*Sněden
úhoř.
Vezem
buben.
Svět ten
čert vem!
Na věnec
lupen.
Lháři,
lži jen!
Tys dopad!
Blázinec.*

**Pěkný příklad morgensterovského pokušitelství. Označení
nonsensová poezie je tu zcela na místě!**

Úkoly pro práci s textem v hodině:

1. Který z překladatelů se zachoval oba základní principy výstavby:
  - a) verše jsou tvořeny ze jmen živočichů
  - b) zároveň variují i způsob utvoření jmen měsíců. Překladatel použil jak počátečních písmen jejich jmen, tak celkové fonetické či rytmické podoby. Nechybí ani groteskní deformace ve složeninách.

Vytvořte názvy měsíců - pro hodné dítě, pro studenta, maturanta...

Nové názvy navržené přírodě (Šibeniční písně)

Pampevlk
(...)
Sýdřeň koprsa
Brejmyslivec
Dědkuška maršál
(...)
Kotrok říční
(...)
Vidamýžd'
(...)
Mžikev

Úkoly pro práci s textem v hodině:

1. Jak překladatel postupoval, s kterými rostlinami a živočichy si pohrál.
2. Zkuste v jeho hře pokračovat.
3. Vysvětlete všeobecně, proč je Morgenstern považován za **předchůdce dadaistů**. Poté se pokuste doložit své tvrzení na konkrétních příkladech v textu. Pokud si nebudete vědět rady s řešením úkolu, pomůže vám následující text z učebnice:

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

GYMNÁZIUM
PRACHATICE

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Poetika Morgensternových básní je v podstatě experimentováním se strukturou jazyka. Autor si pohrává s významy slov, s tím jak znějí, s gramatikou. Proto byla jeho tvorby blízká dadaistům. Na rozdíl od nich však nepřekročil práh úplné destrukce smyslu veršů.

Pojmy:

Nonsens (angl. nonsense, z lat. non - "ne" a sensus - "smysl") je vyjádření, eventuálně i děj, postrádající zcela nebo zčásti smysl, nebo obsahující zdánlivě nesmyslné prvky. Má velmi blízko k absurditě. V literatuře se nonsens prosadil jako svého druhu samostatný - vesměs humorný - žánr s vlastní estetikou, využívající mj. i paradoxů a groteskna. Někteří autoři na nonsensové poetice vystavěli celé texty, jako např. Lewis Carroll svou prózu Alenka v říši divů. Mezi další významné reprezentanty nonsensu patří především Angličan Edward Lear se svými limeriky:

Limeriky = zábavné básně, rýmují se podle schématu aabba:

Byl jeden dědeček v Szegedu,

který jel na starém medvědu.

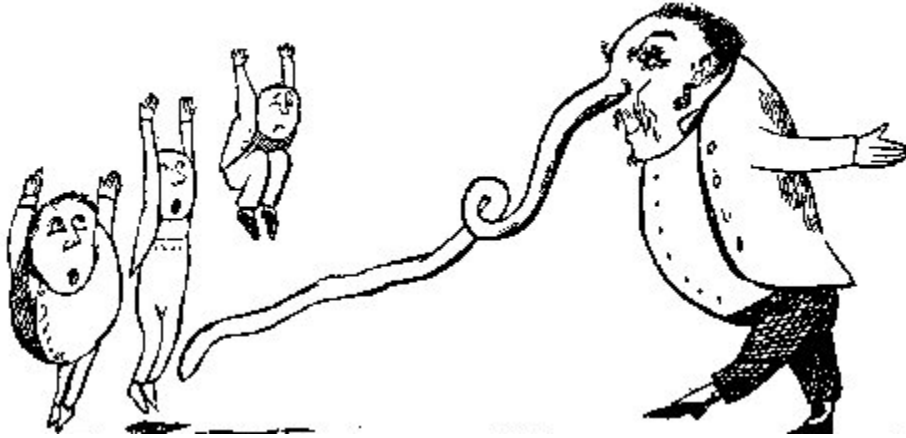
Když se ptali: „Kluše?“

Odpověděl suše:

„Je z rodu neklusavých medvědů.“

Němec Christian Morgenstern se svou poezií, či ruský spisovatel Daniil Charms se svými povídkami; u nás pak zejména Emanuel Frynta ve svých básničkách pro děti či Ivan Vyskočil ve svých prózách i divadelních hrách. Prvky nonsensu lze však pozorovat např. i v některých lidových písních či říkadlech (např. Ententýky dva špalíky, čert vyletěl z električky...).

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Nonsensová poezie tzv. nonsensová literatura je literatura, jejíž text je nesmyslný, až absurdní. Typickým příkladem nonsensové literatury jsou grafické básně, kde se dává úpravě textu přednost před obsahem. Taková literatura obvykle zaujme především svojí nevšedností, výjimečností a obvykle i zábavností.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ